

Анотація

Джуман В.І. Африканський вектор зовнішньої політики ЄС на сучасному етапі

Робота на здобуття кваліфікації магістр міжнародних відносин за спеціальністю 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії» – Чорноморський національний університет імені Петра Могили. Миколаїв, 2023.

Зміст анотації.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Тема дослідження є актуальною в контексті загального зростання інтересу до Африки як геополітичного актора. За останні роки Африка стала одним із регіонів, що найбільш стрімко розвивається у світі, зі значним потенціалом для економічного розвитку та взаємодії зі світом.

Завдяки цьому зростає інтерес до розвитку відносин між Європейським Союзом та Африкою. Зовнішня політика ЄС у сфері співпраці з Африкою включає в себе багато аспектів, таких як розвиток, гуманітарна допомога, боротьба з тероризмом, міграційна політика тощо.

Однак, на сьогоднішній день є декілька факторів, що роблять цю тему особливо актуальною. По-перше, криза COVID-19 показала необхідність міжнародної співпраці в боротьбі з глобальними викликами, такими як пандемія. Африка, зокрема, потребує значної підтримки та допомоги в цій сфері, що робить співпрацю з ЄС ще більш актуальною.

По-друге, зростає конкуренція між різними глобальними акторами, такими як Китай, Росія та США, за вплив та присутність в Африці. Це змушує ЄС шукати нові шляхи партнерства з Африкою, що сприятиме зміцненню їх взаємодії та впливу в регіоні.

Об'єктом дослідження є зовнішньополітична стратегія ЄС щодо африканських країн. **Предметом дослідження** - відносини між Європейським Союзом та країнами Африки в сучасному контексті.

Хронологічні рамки дослідження охоплюють період кінця 1990-х рр. – 2023 р.. *Нижня межа* пояснюється процесом активізації співробітництва між ЄС та країнами Африки. *Верхня межа* (2023 р.) – сучасним етапом реалізації зовнішньополітичної стратегії ЄС щодо країн Африки. Однак, варто зазначити, що періодично автор виходитиме за вказані межі з метою більш поглибленого висвітлення ключових аспектів даної тематики.

Територіальні рамки цього дослідження обмежені територією ЄС та Африканського континенту.

Мета роботи полягає у дослідженні та аналізі відносин між Європейським Союзом та країнами Африки. Відповідно до мети поставлені наступні **завдання**:

- висвітлити стан наукової розробки теми та джерельної бази проблеми;
- розглянути концептуальну та понятійно-категоріальну основи дослідження, а також методологію дослідження зовнішньої політики ЄС в контексті африканського питання;
- дослідити політичну та дипломатичну співпрацю ЄС з країнами Африканського континенту;
- проаналізувати торгово-економічне співробітництва ЄС з країнами Африки;
- дослідити вплив внутрішніх проблем в африканських країнах на відносини з ЄС;
- розглянути міграційну кризу в ЄС;
- охарактеризувати міграційну політику ЄС щодо країн Африканського континенту;
- проаналізувати програму офіційної допомоги з метою розвитку африканських країн.

Наукова новизна дослідження визначається актуальністю досліджуваної проблеми і тим, що запропонована тема є недостатньо вивченою у вітчизняній історіографії. Тому, це є певною мірою спроба висвітлити ключові напрями зовнішньої політики ЄС щодо країн Африки, застосовуючи при цьому різного роду інструментарій (розвиткова допомога, торгівля, безпека тощо).

Методологія та методи дослідження ґрунтуються на принципах історизму та системності. Ці принципи дозволяють розглянути проблему як цілісне динамічне явище, виявити основні чинники, етапи, напрямки та методи африканського вектору зовнішньої політики ЄС. Дослідження також використовує міждисциплінарний підхід, що дозволяє залучити дані різних наук для різнобічного аналізу інституційних та правових засад формування зовнішньої політики ЄС щодо країн Африки. Для досягнення мети використовуються принцип об'єктивності, історизму, термінологічний принцип та принцип системності.

На теоретичному рівні використовуються методи аналізу, синтезу та абстрагування, що мають більше узагальнено-логічний характер. Базовими для системного підходу є методи аналізу та синтезу. У межах політологічного підходу використовуються загальнонаукові методи, такі як аналіз, індукція, дедукція та узагальнення, а також системний, компаративний, емпіричні методи та метод екстраполяції.

Практичне значення роботи полягає у тому, що її написано в наукових і навчальних цілях. Робота може стати основою для формування стратегії зовнішньої політики ЄС щодо Африки, враховуючи основні тенденції та виклики, що впливають на відносини між ЄС та Африкою; допомогти у визначенні можливостей для підвищення економічної співпраці

між ЄС та країнами Африки, зокрема шляхом залучення інвестицій та підтримки торговельних відносин; допомогти у визначенні основних викликів щодо безпеки та боротьби зі злочинністю в Африці, та розробці ефективних стратегій для їх подолання.

Матеріали дипломної роботи можуть бути використані при написанні дисертаційних робіт, навчальних посібників і підручників, а також під час викладання загальних і спеціальних курсів, таких як «Міжнародні відносини та світова політика», «Європейський Союз у міжнародних відносинах», «Сучасні тенденції міжнародних відносин», різних спецкурсів тощо.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та висновки цього дослідження були представлені на розгляд у вигляді виступів на наукових конференціях, зокрема, на XV Міжнародній науково-практичій конференції «Ольвійський форум – 2023»: стратегії країн Причорноморського регіону в геополітичному просторі (м. Миколаїв, червень 2023 р.) та XIII Міжнародній науковій конференції «Аркасівські читання»: історичні та краєзнавчі дослідження: виклики та перспективи». До 110 річниці Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського (м. Миколаїв, 26-27 травня 2023 р.).

Публікації. За темою дослідження було опубліковано статтю у науковому журналі «Acta de Historia & Politica: Saeculum XXI» (номер 6) і тез «Ольвійський форум» і «Аркасівські читання».

Структура роботи відбиває поставлені перед дослідженням цілі та завдання. Загальний обсяг її становить 121 сторінка, з них основного тексту – 102 сторінки. Дипломна робота складається зі вступу, 3 розділів, 9 підрозділів, висновків, списку використаних джерел і літератури, додатків (129 найменувань українською, російською, англійською мовами).

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ МАГІСТЕРСЬКОЇ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми, визначено мету та завдання роботи, об'єкт та предмет дослідження; зазначено методи дослідження, сформульовано наукову новизну, з'ясовано практичне значення отриманих результатів, їх апробація, окреслено структуру роботи.

У першому розділі «**Теоретичні основи дослідження африканського вектору зовнішньої політики ЄС**» автор описує стан дослідження даної теми науковцями та джерела, на які він опирається під час написання роботи. Визначено, що тема зовнішньої політики ЄС щодо Африканського континенту не є новою та вже здебільшого досліджена в науковій літературі, проте необхідність проведення подальшого аналізу зумовлена актуальністю даної проблеми та зміною умов взаємодії між ЄС та Африкою. Використані наступні джерела: міжнародні договори та угоди, офіційні звіти ЄС та її установ, наукові статті та монографії з питань зовнішньої політики, політичні програми та декларації, документи та звіти міжнародних організацій (ООН,

Європейська рада). Також автор використовує результати своїх власних досліджень та спостережень щодо даної проблеми.

У процесі написання роботи, опрацьовано відповідні концепції та наукові категорії міжнародно-політичної науки, які стали теоретичною основою для дослідження обраної проблематики. Серед таких: «зовнішня політика», «африканський вектор», «Європейський союз», «Африка», «міжнародні відносини» та інші. Також у розділі розглянуто різні підходи до визначення поняття «африканський вектор зовнішньої політики ЄС» та з'ясування його складових елементів. У результаті аналізу різних підходів автор запропонував своє визначення та розглянув складові елементи африканського вектору зовнішньої політики ЄС. Крім того, автор описав теоретичні підходи до вивчення зовнішньої політики ЄС та висвітлив роль і значення африканського вектору у контексті загальноєвропейських процесів та міжнародних відносин. Понятійно-категоріальний апарат та концептуальна база дослідження у достатній мірі дозволяє описати та проаналізувати ефективність реалізації зовнішньополітичної стратегії ЄС по відношенню до країн Африки.

Методологічна основа дослідження складається з сукупності наукових підходів до вивчення особливостей врегулювання міжнародних відносин між країнами ЄС та країнами Африки. При цьому слід відзначити, що істотну роль у вивченні методологічної бази відіграє принцип історизму, системності, термінологічний принцип та об'єктивізм. Зокрема, принцип історизму дозволив розглянути особливості розвитку відносин між країнами у історичній ретроспективі; принцип системності став запорукою аналізу діяльності країн як на національному так і міжнародному рівні як взаємопов'язаних процесів у міжнародних відносинах. Термінологічний принцип передбачає дослідження термінів та понять, які ними позначаються.

У дослідженні було розглянуто взаємозв'язки між країнами Європейського Союзу та Африки як структурний елемент міжнародної глобальної системи взаємодії між акторами міжнародних відносин. Таким чином, автором було описано та проаналізовано принципи, підходи та методи наукового пізнання, а також міжнародно-політичної науки, за допомогою яких вдалось здійснити дослідження реалізації зовнішньополітичної співпраці між країнами Африки та Європейського Союзу.

У другому розділі «**Зовнішньополітична діяльність ЄС щодо країн Африканського континенту (кінець 1990-х рр. – 2023 р.)**» визначено, що політична та дипломатична співпраця між Європейським Союзом та Африкою відбувається на різних рівнях та в різних форматах. З кінця 1990-х років ЄС та країни Африки розвивають багатосторонню співпрацю на основі спільних інтересів та цілей. Один з головних інструментів співпраці ЄС з Африкою – це Європейська політика сусідства, яка була започаткована у 2004 році. Ця політика передбачає наближення між ЄС та країнами Африки через збільшення торгівлі та інвестицій, підтримку розвитку економіки та

демократії, підвищення безпеки та боротьбу зі злочинністю та нелегальною міграцією. ЄС також розвиває співпрацю з Африкою через Європейську комісію та Європейську службу зовнішніх справ, які сприяють координації дій між країнами ЄС та країнами Африки. Особливу увагу приділяється підтримці міжнародних миротворчих місій в Африці, зокрема шляхом надання фінансової та технічної підтримки. Автором визначено, що починаючи з 2007 року ЄС та країни Африки розпочали переговори щодо укладення угод про економічне партнерство, метою яких є підвищення торгівлі та інвестицій між сторонами.

Наприкінці 2007 р. Європейський Союз і Африканський Союз започаткували процес формування нового партнерства між континентами, яке було офіційно ухвалене в рамках Саміту ЄС-Африка, що відбувся в Лісабоні в грудні 2007 року. Це партнерство було засноване на спільній стратегії ЄС-Африка, яка була ухвалена на саміті і визначала п'ять ключових галузей співпраці між двома континентами: мир та безпека, демократія та права людини, розвиток та економічне партнерство, людський потенціал, природні ресурси та енергія. Протягом 2010-х років співпраця між ЄС та Африкою була складною через численні виклики, зокрема, виклики, пов'язані зі зміною клімату, конфліктами та економічними проблемами. Однак, відбувалися регулярні зустрічі на різних рівнях, включаючи зустрічі міністрів закордонних справ ЄС та Африканського Союзу, щорічні зустрічі на рівні глав держав і урядів, а також на засіданнях спільних органів, таких як Рада з партнерства ЄС-Африка. У 2020 році була оголошена нова стратегія ЄС для Африки, яка була спрямована на зміцнення партнерства між ЄС і Африкою та відповідь на глобальні виклики. Серед пріоритетних напрямків вказано зміцнення економічної співпраці, розвиток інфраструктури та цифрової технології, збільшення інвестицій, боротьбу зі зміною клімату, захист прав людини.

Автором також розглянуто основні аспекти торговельно-економічної співпраці між ЄС та країнами Африки у період з кінця 1990-х років до 2023 року, серед яких проаналізовано: основні інструменти торговельно-економічної співпраці між ЄС та країнами Африки; стан інвестиційної та торговельної співпраці між ЄС та країнами Африки на сучасному етапі, включаючи основні тенденції та проблеми; питання регіональної інтеграції в Африці, її вплив на торговельно-економічну співпрацю з ЄС та потенціал для розвитку; вплив політичних та економічних криз на торговельно-економічну співпрацю між ЄС та країнами Африки, зокрема криз в Україні, COVID-19.

У розділі також розглядається взаємозв'язок між внутрішніми проблемами в африканських країнах та відносинами з ЄС. Досліджується вплив політичної та економічної нестабільності, конфліктів, терористичної діяльності, порушення прав людини та інших проблем на співпрацю між ЄС та африканськими країнами. Визначено, що африканські країни є досить нестабільними політично, економічно та соціально. Зокрема, багато з них стикаються з корупцією, низьким рівнем життя, збройними конфліктами та

терористичною діяльністю. Ці проблеми можуть впливати на співпрацю з ЄС, оскільки ЄС вимагає дотримання демократичних принципів та розвитку економіки як умови співпраці. Крім того, конфлікти в африканських країнах можуть мати наслідки для ЄС у вигляді росту нелегальної міграції, збільшення кількості біженців та загострення ситуації з безпекою. Тому ЄС активно працює з африканськими країнами, щоб допомогти їм вирішувати внутрішні проблеми та забезпечити стабільність та розвиток.

У третьому розділі «**Міграційна складова зовнішньої політики ЄС щодо африканських країн**» автор розглядає проблему масової міграції в країни Європейського Союзу, яка активно почалася в 2015 р. Ця криза стала наслідком гострої політичної та економічної ситуації в країнах Близького Сходу та Північної Африки, таких як Сирія, Ірак, Лівія та Ємен, які переживали конфлікти, війни та інші кризові ситуації. У результаті цих подій мільйони людей з цих країн були змушені шукати притулок та захист у країнах Європейського Союзу.

У даному розділі автором пропонується три сценарії розвитку міграційної кризи в ЄС:

1. Зсув парадигми - колективні зусилля країн ЄС з розгляду заявок на надання притулку, зменшення нелегальних потоків і забезпечення безпеки європейських кордонів будуть активізовані через партнерство з третіми країнами, зміцнення прикордонної служби та її дислокації за кордоном.

2. Дестимулювання міграції – передбачається, що окремі країни ЄС вжили б заходів для стримування нелегальної міграції та зменшення міграції в цілому. Хоча це малоімовірно, однак може бути викликано збоями, такими як значне зростання антиміграційних протестів на тлі зростання економічного невдоволення та політичної поляризації. За такого сценарію відносини ЄС з африканськими країнами будуть напруженими. Африканські економіки постраждають, оскільки Європа є основним джерелом грошових переказів мігрантів на континент.

3. Стимулювання міграції. За третім сценарієм країни ЄС діяли б відповідно до підходу, запропонованого Глобальним міграційним договором ООН. Статус біженця буде розширено, щоб включити кліматичних біженців. На даний момент такий підхід є переважно винятком.

ЄС спрямовує значні зусилля на зменшення кількості нелегальних мігрантів, використовуючи різні інструменти, такі як дипломатичні домовленості, міжнародна співпраця, підтримка розвитку та економічні санкції проти країн, що не дотримуються міграційних норм. Однак, з іншого боку, ЄС також зобов'язаний допомагати вразливим групам мігрантів, зокрема біженцям, що втікають від насильства, гонінь, війн і небезпечних умов у своїх рідних країнах. У цьому контексті ЄС забезпечує фінансову та технічну допомогу країнам Африки для підтримки внутрішньої стабільності та розвитку, що допомагає зменшити причини міграції. Одним з ключових інструментів міграційної політики ЄС є Угода про асоціацію між ЄС та Африканським союзом, що була укладена у лютому 2019 року. Угода

спрямована на зміцнення економічної співпраці між ЄС та Африкою та на підтримку сталого розвитку в Африканському регіоні.

У **висновках** узагальнено головні результати магістерського дослідження.

1. На підставі аналізу стану наукової розробки теми та джерельної бази проблеми дослідження можна зробити висновок, що ця проблема заслуговує на увагу науковців та дослідників. Дослідження показує, що Африка відіграє важливу роль у зовнішній політиці ЄС. Свідченням цього є наявність як вітчизняних та закордонних праць. Однак, не дивлячись на це, на сьогоднішній день це питання потребує більш глибокого аналізу. Розробка більш ефективних механізмів співпраці між ЄС та Африкою є важливим завданням, яке може вирішити проблеми обох сторін та сприяти розвитку регіону в цілому. Дослідження також вказує на необхідність подальшої розробки джерельної бази для цієї проблеми та проведення подальших досліджень у цьому напрямку. Таким чином, наукові результати дослідження можуть стати основою для подальшого аналізу проблеми та розробки більш ефективних стратегій взаємодії між ЄС та Африкою.

2. У процесі написання роботи, автор опрацював відповідні концепції та наукові категорії міжнародно-політичної науки, які стали теоретичною основою для дослідження обраної проблематики. Можна стверджувати, що понятійно-категоріальний апарат та концептуальна база дослідження у достатній мірі дозволяє описати та проаналізувати ефективність реалізації зовнішньополітичної стратегії ЄС по відношенню до країн Африки.

3. Дослідження виявило, що для аналізу зовнішньої політики ЄС у контексті африканського питання необхідно використовувати комплексний підхід, який поєднує елементи політичної науки, міжнародних відносин, економіки та соціології. При написанні роботи були використані різні дослідницькі методи, серед яких методи аналізу, історичний, системний та інші методи і принципи.

4. Зовнішня політика ЄС щодо Африки ґрунтується на засадах співпраці, партнерства та діалогу. Європейський Союз активно співпрацює з Африканським Союзом у рамках різних ініціатив, таких як Європейсько-Африканський Саміт, що сприяє спільному розвитку та зміцненню взаємодії між ЄС та Африкою. Однак, у співпраці між ЄС та Африкою наявні певні проблеми, зокрема, нерівність у торговельних відносинах, труднощі в забезпеченні миру та стабільності в окремих регіонах Африки та складність у розв'язанні конфліктів.

5. Торговельно-економічні відносини між ЄС та Африкою мають значний потенціал для зростання, але в той же час існують певні проблеми, які ставлять під загрозу цю співпрацю. Нерівність у торговельних відносинах та відсутність вільної торгівлі між ЄС та Африкою є основними проблемами, які потребують розв'язання. Дослідження також вказує на те, що співпраця між ЄС та Африкою у сфері економіки може бути корисною для обох сторін. Європейські компанії мають можливість розширити свої ринки та

забезпечити собі доступ до природних ресурсів, технологій та робочої сили у Африці. Африканські країни, у свою чергу, можуть забезпечити собі інвестиції та доступ до нових технологій.

6. Внутрішні проблеми в африканських країнах, такі як політична нестабільність, конфлікти та економічна криза, мають значний вплив на відносини з ЄС. Нестабільність та конфлікти можуть призвести до збоїв у співпраці та порушити торговельні відносини між ЄС та Африкою. Крім того, економічна криза може призвести до зменшення здатності африканських країн до співпраці з ЄС та відповідного впливу на торговельний обмін. Стабільність та розвиток внутрішніх справ у країнах Африки можуть сприяти зміцненню відносин з ЄС. Розвиток економіки та підвищення рівня життя можуть забезпечити більш вигідні умови для співпраці, а політична стабільність може покращити діалог та співробітництво між ЄС та Африкою.

7. Однією з причин міграційної кризи є політичні та економічні кризи в країнах Південної та Східної Європи, Близького Сходу та Африки. Ці кризи призводять до того, що тисячі людей намагаються від'їхати в країни ЄС в пошуках кращого життя та захисту від конфліктів.

Крім того, міграційна криза спричинила значний наплив мігрантів, що має великий вплив на економіку та соціальну ситуацію в країнах ЄС. Це створює значні труднощі для європейських країн, які намагаються забезпечити мігрантам адаптацію та інтеграцію в європейське суспільство.

Міграційна криза має політичні наслідки для країн ЄС. Питання міграції стає однією з головних тем політичної дискусії в країнах ЄС, що може призвести до збільшення популізму та націоналістичних настроїв серед населення.

8. З метою ефективного управління міграційними процесами ЄС розвиває та впроваджує стратегії співпраці з країнами Африканського континенту. У рамках такої співпраці здійснюються різні заходи, такі як підписання угод про реадмісію, надання фінансової та технічної допомоги для розвитку країн-партнерів, збільшення законних шляхів міграції тощо.

Однак, ця політика не є безпроблемною. Багато країн Африканського континенту зазнають політичних, економічних та соціальних труднощів, які впливають на міграційні процеси та змушують людей шукати кращого життя за кордоном. Також, деякі країни-партнери можуть бути не зацікавлені в співпраці з ЄС через різницю у політичних або економічних поглядах.

Вирішення міграційної кризи в ЄС вимагає комплексного підходу, який включає в себе не тільки співпрацю з країнами Африканського континенту, але й розвиток економіки та соціальної сфери в цих країнах, політичні реформи та інші заходи. Тільки в такий спосіб можна досягти стійкого розвитку та стабільності в міжнародних відносинах.

9. Програми офіційної допомоги з метою розвитку африканських країн мають на меті зменшення бідності та забезпечення сталого економічного розвитку. Зазвичай такі програми передбачають фінансову, технічну та іншу

допомогу, яка може включати в себе різноманітні проекти у галузі освіти, охорони здоров'я, сільського господарства, енергетики та інших сферах.

Однак, такі програми не є безпроблемними. Часто вони зустрічаються зі складнощами, такими як корупція, відсутність внутрішньої координації та слабкий ефект від реалізації проектів. Також, існує питання ефективності таких програм, адже іноді вони можуть не приносити очікуваного результату.

Отже, для досягнення успіху в програмах офіційної допомоги з метою розвитку африканських країн потрібен комплексний підхід, який включатиме в себе не тільки фінансову та технічну допомогу, але й розвиток інфраструктури, політичних та економічних реформ, підвищення кваліфікації та освіти місцевих жителів. Тільки в такий спосіб можна забезпечити сталий розвиток та підвищення якості життя населення в африканських країнах.

Наукові праці, в яких опубліковано основні наукові результати магістерської роботи:

Статті в наукових виданнях

1. Джуман В., Шинкарук Н. Африканський вектор зовнішньої політики ЄС на фоні зростання геополітичної конкуренції // *Acta de Historia & Politica: Saeculum XXI*. 2023. № 6. у друці.

Тези

2. Джуман В. Африканський вектор зовнішньої політики ЄС на сучасному етапі // Міжнародна науково-практична конференція «Ольвійський форум – 2023: стратегії країн Причорноморського регіону в геополітичному просторі»: тези. Миколаїв: Вид-во ЧНУ ім. Петра могили, 2023.

3. Джуман В. Міграційна політика ЄС щодо країн Африканського континенту // «Аркасівські читання»: історичні та краєзнавчі дослідження: виклики та перспективи». До 110 річниці Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського (26-27 травня 2023 р.): тези. Миколаїв: МНУ імені В.О. Сухомлинського, 2023.